

РОЛЬ ДЕКАБРИСТА ОЛЕКСАНДРА БРИГЕНА В ПУБЛІКАЦІЇ «ІСТОРІЇ РУСІВ»

Віталій Гриценко

Науковий керівник:

Андрій Гриценко

Питання участі одного з поміщиків Глухівщини Олександра фон дер Бригена в декабристському русі приділено достатньо уваги вітчизняними дослідниками [4-8; 10-15; 17-21]. Утім потребує більшої уваги вивчення питання долученості представників цього російського суспільно-політичного руху до значимих подій українського національного відродження.

Одним із перших таких кроків української автономістської думки став анонімний твір «Історія Русів» [16]. На жаль не відомо, хто його створив. Зокрема, ми згодні з думкою українського історика О. Оглоблина [18], який вважав учасника українського автономістичного руху Михайла Павловича Миклашевського можливим автором «Історії Русів». У 1789–1792 роках М. Миклашевський – полковник Стародубського карабінерного полку. В 1797 році його призначають губернатором Волинської губернії, ще через рік – Чернігівської, а ще через два (в 1801 р.) – Катеринославської [14, с. 2; 21, с. 3].

Його донька Софія була дружиною вже згадуваного Олександра Бригена. Він, у свою чергу, товаришує з відомим громадським діячем та істориком із Сварково на Глухівщині Олександром Михайловичем Марковичем (1790–1865), що займає посади повітового судді (1820-1821) та предводителя дворянства (1826–1827, 1832–1838) в Глухові. Крім того, сварківські Марковичі були родичами слоутських Савичів. Дружина Якова Андрійовича Олена була сестрою дружини Семена Савича Уляни Полуботок – доньки наказного гетьмана Павла Полуботка [18, с. 76].

Олександр Маркович показує сусідові рукопис, пояснюючи, що знайшов його в паперах свого діда генерального підскарбія Якова Андрійовича Марковича (1696 – 1770), автора відомого 10-томного «Щоденника» [9, с. 452].

Олександр Бриген робить два списки рукопису, а можливо й більше, для себе і для свого друга Кіндрата Рилєєва: «Я буду прикладати старання дослати Вам, наскільки можна, матеріал із малоросійської історії, маю на увазі дістати таку історію писану сучасником Кониського Худорбою, вона невідома, бо тільки один екземпляр її існує в домі, в якому жив Худорба. Ця історія цінується тут нарівні з історією Кониського. Ставлять їй тільки за хибу, що вона дуже вільно і супроти уряду нашого написана. Діставши її, я велю зробити з неї два списки, один для Вас, а другий для себе» [12, с. 3; 15, с. 77].

Виявляється вже в першій чверті XIX століття в Слоуті читали і обговорювали відому нині історичну працю «Історію Русів», що була надрукована пізніше.

21 жовтня за старим стилем 1825 року Олександр Бриген в листі до Костянтина Рилєєва пише про свої наміри надрукувати «Історію Русів». Біограф Рилєєва, письменник К. Афанасьєв стверджував, що «Історію Русів» надіслав Рилєєву саме Бриген. Однак повстання декабристів, загибель К. Рилєєва та арешт О. Бригена не дали можливості реалізувати цей намір [15, с. 75].

Крім того, О. Ф. Бриген в Слоуті пише свій перший літературний твір «Анекдот». В ньому він розповідає про героїчний вчинок гренадера Черкасова, котрий відзначився хоробрістю у війні 1812 року [11, с. 3].

Згодом скромні обговорення необхідності змін, що велись переважно легально на губернських дворянських зібраннях або у місцевих резиденціях трансформували добу шляхетського-дворянського просвітительства в період таємних масонських, патріотичних і політичних товариств, що вибухнули в 1725 році декабристським повстанням «Південного товариства». Не стояв осторонь суспільних процесів того часу і згадуваний Олександр Федорович Бриген. Він не поривав зв'язків із декабристами. З 1821 року він до найбільш революційного «Південного товариства» Павла Пестеля. Воно у своїй програмі ставило завданням створення республіканської федерації слов'ян після повалення царизму [19, с. 4].

Влітку 1825 року декабрист за дорученням К. Рилєєва виїхав до Києва для встановлення зв'язків між Північним і Південними товариствами. Після перебування в Києві повернувся до Понурівки, де і був заарештований 22 (10 – за старим стилем) січня 1826 року [14, с. 2].

Олександр Бриген ще в 1825 році мав бути за кордоном. Він отримав паспорт на виїзд за кордон та «кредитив на банкирскую контору Ливію» в Гамбурзі. Однак хвороба дружина змусила 33-річного офіцера залишитись на зиму вдома [3, с. 53].

У січні 1826 року він виїжджав з маєткою тестя за кордон. Але через 20 верст (21,2 км.) екіпаж поламався і Олександр Бриген вимушений був повернутись. Поночі приїхали жандарми, фельд'єгер та і справник та забрали його [2, с. 298]. Через тиждень декабриста під час слідства саджають в одиночну камеру Петербурзької Петропавлівської фортеці [11, с. 3].

За рішенням суду 34-річного декабриста було засуджено на 4 роки каторжних робіт з довічним поселенням в Сибір [3, с. 55]. 10 липня 1826 року цар Микола I своїм рішенням зменшив термін каторжних робіт до двох років [11, с. 3; 17, с. 3].

22-річна дружина декабриста Софія Бриген не тільки прагнула піти за чоловіком у Сибір, а й домоглася дозволу на це царя. Перед нею постала дилема: «борг дружини або борг матері ...», і вона обрала болісний шлях, неголосний подвиг: залишитися з дітьми, зберегти їх, дати їм гідне виховання і весь цей час чекати чоловіка, допомагаючи йому здалеку. Так вона залишилась жити в Слоуті [2, с. 298]. Про це ми довідуємося з листа декабриста Олександра Бригена до неї доньки, написаного у сибірському засланні 11 серпня 1839 року. *“Відсилаючи листа, ви забули вказати місце, звідкіля писали. На марці написано “Глухів”. Це дозволяє припустити, що знаходитесь у Слоуті”* [1, с. 119; 10, с. 93; 13, с. 4]. Лист пройшов через Глухівську повітову поштову контору [10, с. 93].

Таким чином, на основі опрацьованих джерел, ми можемо засвідчити про помітну роль декабриста Олександра фон дер Бригена у сприянні розвитку подій українського національного відродження та, зокрема, активної та дієвої долученості до розповсюдженні та друці відомої проукраїнської праці «Історії Русів».

Література

1. Бриген А. Ф. Письма; Исторические сочинения / Вступн. статья О. С. Тальской. Иркутск: Вост. – Сиб. кн. изд-во, 1986. 569 с.: ил.
2. Гессен А. Во голубине сибирских руд. Декабристы на каторге и ссылках. Москва: Изд-во «Детская литература», 1963. 336 с.
3. Головачев П.М. Декабристы: 86 портретов, вид Петровского завода и 2 бытовых рисунка того времени. Пояснительный биографический текст приват-доцента Московского университета П. М. Головачева. Вступительная статья

В. А. Мякотина. Москва : издание М. М. Зензинова, [1906]. [4], XX, 294, III с.; 89 л. илл.

4. Гриценко А. П. Декабрист Олександр Бріген – популяризатор «Історії Русів». *Сіверщина в історії України*. Зб. наукових праць. Вип. 6. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2013. С. 317 – 320.

5. Гриценко А. Письменник та історик Олександр фон дер Бріген. *Історія в сучасній школі* : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України. 2013. № 3 (139). С.42-47.

6. Гриценко А. До питання генеалогії роду Савичів. *Історія в сучасній школі* : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України. 2013. № 4 (140). С. 39-44.

7. Гриценко А. Декабрист Олександр Бріген - патріот рідного краю. *Історія в школі* : наук.-метод. журн. для вчителів. 2013. № 6. С. 6-8.

8. Гриценко В. До питання участі Олександра фон дер Бригена в декабристському русі. *Студентські історичні студії: зб. наукових праць студентів*. Випуск 9. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. С. 95 – 100.

9. Довідник з історії України (А – Я) / За заг. ред. Ігоря Зіновійовича Підкови, Романа Мар'яновича Шуста. 2-ге вид., доопр. і доповн. Київ: Генеза, 2001. С. 452.

10. Задко В. П. Із історії виникнення пошти. *Збереження історико-культурних надбань Сіверщини. Матеріали третьої науковопрактичної конференції* (16 квітня 2014 р.) Глухів: РВВ ГДПУ, 2004., 2005. С. 93.

11. Задко В. Наш видатний земляк Олександр Бріген. *Глухівщина*. 2003. № 91. 6 грудня. С. 3.

12. Задко В. Наш видатний земляк Олександр Бріген. *Глухівщина*. 2003. № 92. 10 грудня. С. 3.

13. Задко В. Слоут: історичний екскурс. *Соборний майдан*. 2004. № 3. С. 4.

14. Ільїн О. Декабрист Олександр фон дер Бріген. *Народна трибуна*. 1996. № 17 (11005). 2 березня. С. 2.

15. Ільїн О. Л. Олександр Маркович – автор «Історії Русів»? *Сіверянський літопис*. 1996. № 1. С. 75 - 79.

16. Історія Русів. Пер з рос.: Іван Драч; передмова: Валерій Шевчук. Київ: Радянський письменник, 1991. 318 с.

17. Кривко Я. Декабристи і Сумщина. *Народна трибуна*. 1975. № 155 (7799). 27 грудня. С. 3.

18. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. *Записки товариства імені Шевченка. Т. 170*. Нью-Йорк; Париж; Торонто: Вид. Орг. Оборони Чотирьох Свобід України, Ліги Визволення України. 1960. 406, [3] с.

19. Остапенко Х. М. Сумщина і рух декабристів. *Народна трибуна*. 1963. № 2 (133). 4 січня. С. 4.

20. Терлецький В. В. Глухів у житті Павла Полуботка. *Збереження історико-культурних надбань Сіверщини. Матеріали третьої науковопрактичної конференції* (16 квітня 2004 р.) Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. С. 76.

21. Хвостенко Г. Березинями не лише свого роду, а й народу були завжди сумчанки. *Сумщина*. 2002. 8 березня. С. 3.